

HOSHIMJON AHMEDOV

**SO‘Z HAYRATI VA
SABOQLARI**

RISOLA

**Toshkent
“Innovatsiya-Ziyo”
2020**

UDK: 373.6
BBK: 74.200.526
A 95

H. Ahmedov

Soʻz hayrati va saboqlari / uslubiy qoʻllanma/. – Toshkent.: «Innovatsiya-Ziyo», 2020, 130 bet.

Badiiy asar avlodlarga, kitobxonga unutilmas taassurotlar, aql ochar maʼnolar bera olgandagina oʻz vazifasini uddalagan boʻladi. Shuningdek, yozuvchi davr dardlarini, zamonasi uchun nojoiz, avlodlar uchun ibrat, saboq boʻlgʻusi muammolarni, iztiroblarini pardalab, “kosa tagida nimkosa” shaklida berib keta olsa, asarning umriga tagʻin umr qoʻshiladi, uning yangi qirralari ochilib boraveradi.

Mazkur monografiyada davrlar osha yashab kelayotgan adabiyot, soʻz sanʼati haqida soʻz yuritiladi, uni oʻqitishda soʻz hayratini singdirish saboqlari tadqiq etilgan.

Taqrizchilar:

Qurdosh Qahramonov - filologiya fanlari doktori, professor
Margʻuba Abdullayeva - filologiya fanlari nomzodi, dotsent

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent Davlat Oʻzbek tili va adabiyoti universiteti Oʻzbek tili va adabiyotini oʻqitish fakulteti Oʻquv-uslubiy kengashining 4-sonli majlisi bayonnomasi bilan nashrga tavsiya etilgan.

ISBN 978-9943-5866-4-2

© Ahmedov H., 2020.

© “Innovatsiya-Ziyo”, 2020.

ADABIYOTSHUNOSLIK MAQOLALARI

AYTILMAGAN NIDOLAR

Badiiy ijod go‘zal tuyg‘ularni tarbiyalaydi. Yirik nasriy asarlar mavzu, voqea, zamonlar qamrovi, ko‘lamining kengligi bilan ajralib turadi. Bundan tashqari, epik asarlarning kitobxonlar ha deganda topavermaydigan sirlari ham bo‘ladi. Buni noziklik yoki nozikfahmlik deymiz. Lekin aynan mana shu jihat hamma asarlarda ham ko‘rinavermaydi. Ba‘zan bunday o‘rinlar ijodkor taqdirini hal qilishi ham mumkin. Abdulla Qodiriyning qahramon tanlashi, syujet uyushtirishi, asar tagmatniga buyuk haqiqatlarni joylab ketishi va boshqa jihatlari fikrimizning dalilidir.

Aslida, betakror iste‘dod sohiblarida ma‘noni sirli ifodalash yoki dolzarb, vijdon “ayt” deb turgan gapni syujetning biror tarmog‘iga ulab yuborish usuli doimo sezilib turadi. Masalan, Cho‘lponning “Kecha va kunduz” romanida Miryoqub “epaqa” bilan bog‘liq bir epizod bor. Unda Miryoqub o‘z shaxsiy g‘arazi yo‘lida Noib to‘raga shoir Adoning bir qo‘lyozmasini topshiradi. “Sevgi surmasi ila ochilgan ko‘zlar ravshan bo‘ladi” – bu kabi nozik ma‘noli misralar qimmatini bilgan to‘ra bunday qo‘lyozmalar shaxsiy maylinigina emas, imperiya manfaatini ham qondirishini yaxshi bilar edi. Ana shu lavhalar ortidan Cho‘lpon go‘yo “Ichingdagi sotqinlardan, beyuzlardan qo‘rq” deyayotgandek bo‘ladi.

Ana shunday ishora-lavhalar Oybek va Abdulla Qahhor ijodida ham ko‘zga tashlanadi. Keyingi paytda sovet davrida yozilgan asarlar qimmatini biroz pasaydi. Ammo sinchiklab qaralsa, ularda ham asarning ikkinchi umri yashiringan lavhalar bor. Ayniqsa, mafkuraviylashtirishga zo‘r berib urinilgan “Qutlug‘ qon” romanida kishini befarq qoldirmaydigan o‘rinlar bor. Salimboyvachcha bilan restoranda maishatda o‘tirgan Abdushukur rus injenerlarining tahqirli suhbatini eshitib qoladi. Ularning tasavvuricha, o‘zbeklar irqi past odamlar. O‘zbeklarning chordana qurib o‘tirishlari, katta ashulalari madaniyatsiz, vahshiy xalqlarga

xos odatlar emish. Xuddi shunday holat Abdulla Qahhorning “Tomoshabogʻ” hikoyasida ham bor. Oʻris toʻralarga moʻljallangan bogʻda “It va oʻzbeklarning kirishi mumkin emas”(!) degan yozuv bor. Romanda ham, hikoyada ham oʻzbeklarni yerga urish chor hukumati amaldorlarining siyosati deb uqtirilgan. Bugun ayonki, 1850-yillardan boshlangan va 1991-yilgacha davom etgan istibdodning asl qiyofasi, mazmuni, mohiyati bir xil. Unisini “chorizm”, bunisini “bolshevizm” deyish baayni “Oq it, qora it – baribir it” deganday gap. Haqiqat qanchalik boʻyab-bejalmasin, uning mohiyati oʻzgarmasdir.

Shuni ham aytish joizki, Oybek hayotini xatarga qoʻyib boʻlsa-da, jadidlar anʼanasiga sodiq qolib, asarida jadid qahramonini saqlab qolgan ijodkordir. Choʻlpon, Fitratlar boshlagan qarashlar, taraqqiyparvar intilishlar, oʻzbek mahalliy sanoati-yu, oʻz boylarimizni qoʻllab-quvvatlash harakatlari Abdishukurda yaqqol seziladi. Ammo, Abdishukur ham shoʻro adabiyotshunosligida tamom teskari, “burjua odami” qabilida, dushman kabi talqin etildi.

Yana bir jihat shuki, Abdulla Qahhorning “Sarob” romanida aksilinqilobchilar koʻzlagan jamiyat, tuzum yozuvchi va adabiyotshunoslik nuqtai nazaricha, “sarob” boʻlib chiqdi. Istiqlol tufayli asarning ikkinchi bir oʻlmas haqiqati ayon boʻldi: aksilinqilobchilargina (milliy istiqlol fidoyilari) emas, ularni tamoman yoʻq qilishga erishgan bolshevistik tuzum ham “sarob” boʻlib chiqdi. Demak, “Sarob” – sarlavha-bashorat kutilmaganda yana bir qimmat kasb etdi.

Sheʼriyatda ham ikkinchi, asl umrini boshlagan asarlar bor. Erkin Vohidovning mashhur “Oʻzbekim” qasidasi shoʻrolar sabab “dunyoni titratgan” Oktabr revolyutsiyasi tufayli baxtli, dorilomon zamonga, roʻshnolikka erishgan oʻzbek xalqi madh etilgan, – deya talqin etilgan. Lekin, aslida-chi?

Oʻz vaqtida qasida uchun shoir uncha-muncha bezovta boʻlgan. Bugun ayonki, mustaqillik tufayli qasida asl maʼnosini endi topdi.

Qissadan hissa deganlaridek, badiiy asar avlodlarga, kitobxonga unutilmas taassurotlar, aql ochar maʼnolar bera

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. www.winstein.org. Французская литература конца XIX - начала XX века.
2. www. Urok.1.sept.ru. “Дружеское литературное общество”.
3. www. Urok.1.sept.ru. “Вольное общество любителей словесности, наук и художеств”. Петербург. 1801.
4. www. Urok.1.sept.ru. “Беседа любителей русского слова”.
5. История русской литературы 19 века. Учебное пособие. Под редакцией Е. Дворникова.- Ставрополь. 2010. – 534 с.
6. Бегали Косимов. Миллий уйғониш. Тошкент. – Маънавият. 2002. 400 б. Яна: Эркин Вохидов. Шоиру шеър шуур. Т. Ёш гвардия. 1987. 224 б.
7. Матчон, Сафо. Мактабда адабиётдан мустақил ишлар. – Т.: Ўқитувчи, 1996. – 138 б. Йўлдошев Қ. Б. Янгиланган педагогик тафаккур ва умумтаълим мактабларида адабиёт ўқитишнинг илмий-методик асослари. Пед. фан. докт. ... дис. – Т., 1996. – 238 б.
8. Хусанбоева Қ. Адабиёт – маънавият ва мустақил фикр шакллантириш омили. – Т.: Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2009. – 368 б. Яна: Хусанбоева Қ. Адабий таълим жараёнида ўқувчиларни мустақил фикрлашга ўргатишнинг илмий-методик асослари. Пед. фан. докт...дисс. – Т., 2007. – 258 б. Husanboyeva Q., Niyozmetova R. Adabiyot o‘qitish metodikasi. O‘quv qo‘llanma. – Т.: Баркамол-файз-медиа, 2018 – 352 б.

MUNDARIJA

1. Adabiyotshunoslik maqolalari. “Aytilmagan nidolar”	3
2. “Har vaqtgi ko‘rgasen mening so‘zumni”	6
3. “Ko‘ngil uyi”	8
4. “Munozaraga kirishmoqchimiz”	12
5. “Darslik fazilati”	15
6. “Xolislik zarur”	18
7. “Shahmen elga, vale senga quldurmen”	22
8. “Boylikka ko‘milgan umr”	26
9. “Iste‘dod va imkoniyat”	33
10. “Koinot generalining o‘limi”	38
11. “Telegram-roman”	44
12. “Nasriy she‘r – adabiy hodisa”	49
13. “Adabiy-metodik maqolalar. “Alisher Navoiy ijodini o‘rganish bo‘yicha mulohazalar”. 1- qism	56
14. 2-qism	61
15. 3-qism. “Mumtoz badiiy asarlarni yangicha o‘qitish tajribalaridan”	65
16. Ilovalar va tavsiyalar	72
17. “Alisher Navoiy shohbaytlarining tahlili bo‘yicha tavsiyalar”	73
18. “Tasavvuf istilohlari”	76
19. “El desa Navoiyni...” kitobidan	77
20. “Iqtidorli o‘quvchilar uchun”	78
21. Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati	79
22. Glossariy	80
23. “Adabiyot darslarida yozuvchi tarjimai holini o‘rganish bo‘yicha ayrim mulohazalar”	81
24. “Mavzu bo‘yicha adabiyotlar	92
25. Mavzu bo‘yicha tavsiya etiladigan Zahiriddin Muhammad Bobur she‘rlari	93
26. Mavzu bo‘yicha tavsiya etiladigan Abdulla Oripov she‘rlari	93
27. “Odil Yoqubov ijodini o‘rganish bo‘yicha metodik tavsiyalar”	95
28. “Adabiy ta‘limda Zahiriddin Muhammad Bobur ijodini o‘rganish bo‘yicha tavsiyalar”	100
29. Adabiy ta‘limda Said Ahmad ijodini o‘rganish bo‘yicha ayrim tavsiyalar	108
30. “Adabiyot to‘garaklari ishini tashkil etish bo‘yicha mulohazalar	112
31. Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati	119

Ahmedov Hoshim Hakimovich

SO‘Z HAYRATI VA SABOQLARI

Risola

Toshkent - “Innovatsiya-Ziyo” - 2020

Muharrir Xolsaidov F.B.

*Nashriyot litsenziyasi AI №023, 27.10.2018.
Bosishga 05.12.2020. da ruxsat etildi. Bichimi 60x84.
“Times New Roman” garniturasini.
Ofset bosma usulida bosildi.*

*Shartli bosma tabog`i 9. **Nashr bosma tabog`i 8,2.**
Adadi 100 nusxa.*

*“Innovatsiya-Ziyo” MCHJ matbaa bo`limida chop etildi.
Manzil: Toshkent shahri, Farhod ko`chasi, 6-uy.*